

Riktlinjer för förordnandelistor

Beslutad: 2023-01-16

Reviderad:

Innehåll

1	Inledning	3
1.1	Allmänt.....	3
1.2	Grundläggande krav	4
1.3	Bedömningskriterier.....	5
1.3.1	Offentlig försvarare.....	5
1.3.2	Krav på offentlig försvarare under häktningjour.....	17
1.3.3	Krav på offentlig försvarare under kvällsberedskap	17
1.3.4	Krav på målsägandebiträde	17
1.3.5	Krav på målsägandebiträde under häktningjour	22
1.3.6	Krav på särskild företrädare för barn	22
1.3.7	Krav på rättshjälpsbiträde	24
1.3.8	Krav på offentligt biträde	31
1.3.9	Medlare i dispositiva mål.....	31
1.3.10	God man enligt föräldrabalken/äktenskapsbalken, rättegångsbiträde, bodelningsförrättare, boutredningsman/ skiftesman samt god man enligt samäganderättslagen	32
1.3.12	Medlare enligt föräldrabalken.....	32
1.4	Den praktiska hanteringen av listorna	32

1 Inledning

1.1 Allmänt

Vem som ska förordnas av Halmstads tingsrätt för ett uppdrag, såsom exempelvis offentlig försvarare eller målsägandebiträde, avgörs i varje enskilt fall av domare eller av domstolshandläggare/handläggare som har delegation att besluta om det. Som ett internt arbetsredskap har tingsrätten listor på personer som bedöms kunna förordnas för olika typer av uppdrag. Det förhållandet att en person inte förekommer på en förordnandelista hindrar inte att personen ändå förordnas, t.ex. om en part begär det.

Ett förordnande från tingsrätten innebär att personen har bedömts som lämplig av tingsrätten för uppdrag av det slag som listan avser. Därför ställer tingsrätten vissa minimikrav samt utgår från vissa kriterier vid bedömningen av om en person ska finnas med på någon av tingsrättens olika förordnandelistor.

Ändras förutsättningarna i något hänseende som är av intresse för de krav och kriterier som anges nedan ska detta omgående anmälas till tingsrätten. Ändrade kontaktuppgifter ska också anmälas omgående, liksom förhinder för någon som förekommer på listan att under viss tid åta sig uppdrag.

Substitution av uppdrag kan endast ske om det finns uttryckligt lagstöd. Detta innebär att substitution inte kan ske vid exempelvis uppdrag som särskild företrädare för barn, rättegångsbiträde och god man.

Substitution ska avse en tidsbegränsad tid, såsom vid semester eller viss förhandling eller visst förhör.

Uppdragen ska fördelas jämnt och rättvist mellan dem som förekommer på förordnandelistan. Om en person förordnas efter begäran av den enskilde ska detta inte räknas.

I mål som avser allvarlig, ovanlig eller komplicerad brottslighet och i mål med unga tilltalade bör advokat med särskild erfarenhet inom området förordnas. Det samma kan gälla andra mer komplicerade tvistemål och ärenden. Förordnanden i mål av detta slag ska ske med beaktande av att uppgifterna ska fördelas jämnt och rättvist.

Kritik från allmänheten, huvudmän, andra myndigheter eller tingsrättens anställda kan innebära att en person tas bort från förordnandelistorna. Innan en person tas bort från listan ges denne möjlighet att bemöta kritiken.

1,2 Grundläggande krav

Personer som förekommer på tingsrättens olika förordnandelistor ska till en början uppfylla följande krav.

- Ha ett fast kontor med kontinuerlig klientmottagning i Halmstads tingsrätts domsaga. (Kravet på mottagningskontor i domsagan innebär normalt att ersättning för tidspillan och resor ska beräknas med utgångspunkt från det kontoret och inte från kontor utanför domsagan.)
- Kunna nås per telefon eller e-post för snart besked om det aktuella uppdraget kan tas.
- Även i övrigt använda sig av och bevaka e-post.
- Inneha en jur. kand. eller motsvarande examen.
- Ha ansvarsförsäkring.

Ovannämnda krav gäller inte medlare enligt föräldrabalken.

1.3 Bedömningskriterier

För att en advokat eller jur. kand. ska bli uppsatt på tingsrättens förordnandelistor gäller följande.

Det är upp till den som anmäler intresse för att sättas upp på tingsrättens förordnandelistor, att lägga fram vad som kvalificerar denne för det, såsom relevant utbildning och erfarenhet. Vid bedömningen beaktas notarietjänstgöring, tidigare erfarenheter från uppdrag som ombud eller biträde och erfarenheter från andra domstolar. Tingsrätten efterforskar inte referenser. Den som vill ange en referens ska ange namn och kontaktuppgifter.

Domarna på tingsrätten ges möjlighet att yttra sig över anmälan. Den domare som anser att det finns anledning att anmärka mot personens lämplighet för uppdraget ska ange anledningen till detta.

Därefter görs en lämplighetsbedömning av lagmannen där bl.a. domarnas yttranden vägs in. Om inget särskilt framkommer av domarnas yttranden, av det underlag som anmälaren själv har lagt fram eller av i övrigt för tingsrätten kända förhållanden gäller följande särskilda krav.

1.3.1 Offentlig försvarare

- Advokat.
- Jur.kand eller juristexamen

Förordnande

Till offentlig försvarare ska förordnas en advokat som är lämplig för uppdraget. Om det finns särskilda skäl, får till sådan försvarare utses någon annan lämplig person som har avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning. Företrädesvis bör det förordnas någon som brukar förekomma som rättegångsombud vid domstolen.

Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon som är behörig för uppdraget, ska denne förordnas, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Den misstänkte kan själv till försvarare utse vem som helst till försvarare, under förutsättning att denne är lämplig. Inte ens när det gäller förordnanden som offentlig försvarare råder i Sverige något advokatmonopol. Huvudregeln är visserligen enligt första stycket första meningen att till offentlig försvarare ska förordnas en advokat som finnes lämplig, men enligt första styckets andra mening kan i stället en annan lämplig person förordnas. En förutsättning är dock att denne har avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning (se om dessa kommentaren till 4 kap. 1 §).

Företrädesvis bör enligt första styckets tredje mening förordnas någon som brukar förekomma som rättegångsombud vid domstolen. Man kunde ha anledning tro att denna bestämmelse har till syfte att garantera att till försvarare förordnas någon vars kvalifikationer för uppdraget rätten anser sig kunna vara tillräckligt väl förvissad om. Av lagmotiven (se NJA II 1943 s. 284) framgår dock att bestämmelsen syftar till att undvika alltför stora kostnader för staten. Numera finns dock bestämmelser i 10 § fjärde och femte styckena om att den misstänkte i vissa fall får bära de extrakostnader som uppstår i fall där den offentlige försvararen tas från en avlägsen ort. Den regleringen tillkom i syfte att

stärka principen om det fria biträdesvalet vilken enligt vad regeringen angav i lagmotiven (se prop. 2008/09:232 s. 17) bör kunna inskränkas endast om det finns starka skäl för det. Det bör enligt lagmotiven (angiven prop. s. 32) naturligtvis inte komma ifråga att domstolen på egen hand förordnar en försvarare från en avlägsen ort, om det inte finns särskilda skäl.

När möjlighet att förordna någon annan än en advokat tillkom år 1972 anfördes i lagmotiven (se prop. 1972:4 s. 264) att det inom vissa domkretsar inte fanns tillräckligt med advokater och att det i dessa fall var nödvändigt att det finns möjlighet att utse annan än advokat till offentlig försvarare. Enligt lagmotiven kan omständigheterna vidare vara sådana i ett visst mål att den tilltalade vänt sig till en jurist som inte är advokat men som han eller hon hyser särskilt förtroende för på det speciella området. Den föredragande departementschefen tänkte härvid i första hand på medlemmar i ett fackligt förbund som vill anlita en förbundsjurist som försvarare. I sådana fall bör enligt departementschefen en erfaren förbundsjurist kunna förordnas till offentlig försvarare.

I rättsfallet NJA 1977 s. 741 ansågs sakens beskaffenhet – åtal för vårdslöshet i trafik, där den påstådda ovarsamheten hänförde sig till en renkötares framdrivande av en renhjord – utgöra särskilt skäl att till offentlig försvarare förordna en juris kandidat knuten till Svenska samernas riksförbund. I rättsfallet NJA 1976 s. 312, där den tilltalade yrkade att viss person som inte var advokat måtte förordnas till försvarare för honom, åberopades till stöd för yrkandet – förutom den föreslagnes meriter – väsentligen att den tilltalade önskade denne person som försvarare. HD, som bl.a. framhöll att brottmålet varken var omfattande eller särskilt svårt, fann särskilda skäl för förordnande av den föreslagne inte föreligga. I rättsfallet NJA 1976 s. 520, där den tilltalade inför en huvudförhandling i hovrätt ville ha en jurist ifrån hemorten förordnad, ansågs vägvståndet mellan den advokatlösa ort där den tilltalade bodde och den plats där förhandlingen skulle hållas inte vara till

sådan olägenhet för den tilltalade att biträde av advokat på den orten inte kunde anlitas (se numera 10 § fjärde och femte styckena).

Kravet på att advokaten ska vara lämplig får särskild betydelse när det gäller sådana utländska advokater som enligt 8 kap. 9 § jämställs med svenska advokater. I RH 1996:115 där en offentlig försvarare behövdes med hänsyn till påföljdsfrågan ansågs en viss dansk advokat inte kunna förordnas. I vissa mål som är känsliga med hänsyn till rikets säkerhet är det i allmänhet olämpligt att förordna en utländsk medborgare till offentlig försvarare (se 3 § tredje stycket andra meningen samt prop. 1987/88:26 s. 10 och 1992/93:64).

Det finns inte något lagligt hinder mot att förordna en försvarare för flera personer som är misstänkta för delaktighet i samma brott. Om deras intressen är motstridiga bör de dock ha olika försvarare. Även om de misstänkta inte från början har motstridiga intressen kan detta bli fallet i ett senare skede av processen. Eftersom det medför olägenheter att tvingas byta försvarare, bör rätten vara försiktig med att förordna samma försvarare för flera misstänkta. Enligt rättsfallet NJA 1989 s. 540 bör för flera tilltalade i samma rättegång utses olika försvarare när det föreligger en inte obetydlig risk för att de kan få motstridiga intressen. Om en sådan risk uppkommer under målets handläggning, kan detta utgöra tillräckligt stöd för byte av försvarare (se om detta kommentaren till 6 §). Det får anses åligga en försvarare att omedelbart göra en anmälan till rätten, om det uppstår motsättningar mellan hans eller hennes klienter (jfr Rättegång II, 8 uppl., s. 94).

Enligt andra stycket har den misstänkte tillerkänts ett inflytande i fråga om valet av offentlig försvarare. Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon som är behörig för uppdraget, ska sålunda denne förordnas, om det inte finns särskilda skäl mot det. Vid 2009 års reform togs en begränsning bort som innebar att den som föreslagits till offentlig försvarare av den misstänkte inte skulle förordnas, om det

medför avsevärt ökade kostnader. I lagmotiven förklarades (prop. 2008/09:232 s. 31) att om den person som den misstänkte föreslår är behörig för uppdraget en avvikelse från förslaget kan ske endast om det finns särskilda skäl mot ett förordnande av personen i fråga, t.ex. om den föreslagna försvararen med hänsyn till sitt förhållande till saken eller annan part inte bör förordnas. Den som ska förordnas måste vara lämplig för uppdraget. Som HD angav i rättsfallet NJA 1976 s. 312 torde ju bestämmelserna i andra stycket vara så att förstå att den misstänktes önskemål blir av betydelse först vid val mellan personer som enligt första stycket i det enskilda fallet kan komma i fråga.

Den som ska förordnas måste på ett eller annat sätt ha förklarat sig vara villig att åta sig uppdraget. Denne bör självfallet redovisa de eventuella förutsättningar som gäller för att han eller hon ska åta sig uppdraget, t.ex. att rätten meddelar ett positivt förhandsbesked enligt 10 § i kostnadsfrågor.

Beträffande frågan om lämpligheten av att den tilltalades förslag att viss person ska förordnas till offentlig försvarare frångås och annan utses till försvarare endast för undvikande av att en utsatt huvudförhandling uppskjuts, se JO 1963 s. 76 och kommentarerna till 45 kap. 14 § och 46 kap. 16 §.

Enligt 1949 års kommentar (s. 268) bör den misstänkte, när han vid förhandling inför rätten begär offentlig försvarare, tillfrågas om han önskar någon viss person till försvarare. Däremot är det – enligt 1949 års kommentar – inte nödvändigt att i andra fall höra om den misstänkte har några särskilda önskemål i personfrågan innan försvarare förordnas (se även kommentaren till 23 kap. 5 §).

JO har i JO 2017/18 s. 90 behandlat s.k. förordnandelistor över advokater som kan ta emot uppdrag som offentlig försvarare och hur

tingsrätten ska hantera information med kritiska synpunkter på en sådan advokat.

Rättens beslut att till offentlig försvarare utse annan än den misstänkte föreslagit kan överklagas särskilt (se kommentaren till 4 § och till 49 kap. 5 §)

Entledigande, byte och substitution

En offentlig försvarare får entledigas av rätten om behovet av offentlig försvarare upphör eller om det finns något annat skäl för det. Om den misstänkte utser en annan försvarare, ska den offentliga försvararen entledigas om det inte skulle medföra synnerlig olägenhet.

Ett byte av offentlig försvarare får beslutas av rätten, om det finns särskilda skäl. Om en offentlig försvarare har bytts ut en gång, får ett nytt byte ske bara om det finns synnerliga skäl.

En offentlig försvarare får inte utan rättens tillstånd sätta någon annan i sitt ställe.

Paragrafen ändrades 1984 (SFS 1983:920, prop. 1983/84:23, bet. JuU 1983/84:7) i syfte att tydliggöra att entledigande får ske när behovet av en offentlig försvarare upphör. År 2018 (SFS 2018:533, prop. 2017/18:86, bet. 2017/18:JuU24) justerades första och tredje styckena språkligt samtidigt som bestämmelserna om förutsättningarna för byte av offentlig försvarare i nuvarande andra stycket tillkom.

Rätten har enligt denna paragraf möjlighet att i vissa situationer skilja en offentlig försvarare från uppdraget. Det förutsätts att rätten i det hänseendet kan ingripa självmant. Lena Ebervall har i sin

doktorsavhandling *Försvarens roll* (år 2002) behandlat hur frågorna om frånträdande av ett uppdrag ter sig ur försvararens synvinkel.

Första stycket reglerar möjligheten att återkalla ett försvararförordnande, om behovet av offentlig försvarare upphör. Som exempel på fall där ett försvararförordnande bör kunna återkallas av denna anledning nämndes i motiven (prop. 1983/84:23 s. 22) att förordnandet meddelats innan åtal väckts och det senare visar sig att åtalet inte omfattar det brott som motiverade förordnandet. Ett annat exempel är att efter överklagande prövningen i högre instans omfattar endast frågor som inte kräver biträde av försvarare. I motiven framhålls att stor försiktighet emellertid bör iaktas när det gäller att återkalla ett förordnande som meddelats efter det att åtal har väckts. En tilltalad som under pågående förfarande mister sin försvarare som förberett och kanske till en del genomfört hans försvar riskerar att komma i ett sämre läge än om han själv skött sitt försvar från början. Detta gäller enligt motiven i viss utsträckning oberoende av brottets svårhetsgrad.

Andra skäl för återkallelse kan vara t.ex. om försvararen inte utför försvaret med tillräcklig omsorg eller på något annat sätt åsidosätter sina plikter som försvarare (NJA II 1943 s. 285; se även RH 1983:78 och RH 1999:36 samt TSA 1975 s. 359, 1978 s. 109 och 1983 s. 3). Vidare bör vid bedömning av om skäl till återkallelse föreligger samma omständigheter beaktas som kan föranleda rätten att vid utseende av offentlig försvarare frångå den tilltalades förslag (se 5 §). För det fall att den offentlige försvararen är förhindrad att närvara vid huvudförhandling i målet innebär detta att frågan om huvudförhandlingen ska uppskjutas blir beroende av avvägningen mellan, å ena sidan, den tilltalades berättigade intresse av att biträdas av den försvarare han önskar och, å andra sidan, hänsynen till domstolens arbetsförhållanden och intresset av att brottmålet avgörs så skyndsamt som möjligt (se JO 1964 s. 50 och kommentarerna till 45 kap. 14 § och 46 kap. 16 §).

Som framgår av Lena Ebervalls framställning (s. 307 ff.) har frågor om återkallelse av ett uppdrag som offentlig försvarare av lagstiftare och domstolar främst behandlats ur den tilltalades, rättens och samhällets perspektiv. Självklart kan dock den offentlige försvararen ha en egen anledning att vilja frånträda uppdraget vilken kanske är av annat slag än dessa perspektiv ger. I första hand kommer här rent praktiska hänsyn in, t.ex. att han eller hon insjuknar. Men även sådant som meningsskiljaktigheter i fråga om uppdragets utförande, bristande förtroende från klientens sida eller olämpligt uppträdande från klientens sida kan ge försvararen en anledning av det berörda slaget. Försvararen kan dock, som Lena Ebervall närmare redovisar, vara av etiska skäl förhindrad att göra en framställning om entledigande eller i vart fall att motivera en sådan framställning med annat än skäl av praktiskt slag. Det som i en framställning om entledigande ser ut som praktiska skäl kan därmed komma att dölja etiska skäl. I det nedan anmärkta rättsfallet NJA 1995 s. 75 tilläts inte ett försvararbyte trots att den tilltalade inför sittande rätt misshandlat sin försvarare (jfr RH 1995:64 där hot hade framställts).

Varken en misstänkts begäran om entledigande av eller om byte av offentlig försvarare kan bifallas utan att det finns godtagbara skäl för detta. Av Europadomstolens avgörande i fallet Lagerblom mot Sverige (SvJT 2003 s. 589) framgår att en domstol visserligen kan behöva ingripa om det blir tydligt att ett offentligt försvararskap inte ger ett i huvudsak effektivt försvar, men att domstolen i övrigt kan av hänsyn till kostnader och olägenheter vara restriktiv när det gäller tillåtande av att en offentlig försvarare som kanske valts av staten och hunnit utföra vissa aktiviteter ersätts av någon som valts av den misstänkte.

Andra stycket reglerar förutsättningarna för byte av en offentlig försvarare. I första meningen anges att ett sådant byte får ske endast om det finns särskilda skäl. Stycket infördes 2018 och var inte avsett att ändra gällande praxis. I praxis har ansetts att en brist i den tilltalades förtroende för den offentlige försvararen bör tillmätas särskild betydelse

bl.a. i mål där den tilltalade riskerar ett långt frihetsberövande och frågan om vilken bevisning som ska läggas fram kan vara föremål för delade meningar (se NJA 1980 s. 177; jfr RH 1989:29). I NJA 1981 s. 1080 ansågs ett sådant bristande förtroende utgöra skäl för försvararbyte när den tilltalade mot sitt bestridande av två instanser dömts till fängelse på livstid (jfr RH 1989:59). Även i NJA 1991 s. 244, där en tilltalad dömts till fängelse 1 år 6 månader för bl.a. otukt med barn och både den tilltalade och åklagaren överklagat, tilläts försvararbyte. Som skäl angavs bl.a. att det i mål om brottslighet av det berörda slaget är särskilt viktigt med ett förtroendefullt samarbete mellan klient och försvarare och att hänsyn borde tas också till den påstådda brottslighetens straffvärde. Av NJA 2007 s. 984 framgår att dessa riktlinjer för bedömningen av frågor om byte av offentlig försvarare ska tillämpas även när den tilltalade är omyndig och att det dessutom måste beaktas att sådana mål ska handläggas skyndsamt. Att den tilltalade är ung innebär alltså inte att en annan typ av bedömning ska göras av frågan om förtroendebrist. En annan sak är att det i fråga om omyndiga någon gång kan förekomma att principen om barnets bästa påverkar bedömningen. Eftersom påföljdssystemet för tilltalade under 21 år är utformat så att långa fängelsestraff ska undvikas är det brottslighetens straffvärde som får betydelse för om byte av offentlig försvarare ska tillåtas och inte längden av det frihetsberövande som den tilltalade riskerar (se NJA 2020 s. 750). I det nyss nämnda rättsfallet NJA 2007 s. 984 fann HD att den omständigheten att vårdnadshavarna för en underårig misstänkt inte hade tillfrågats om valet av försvarare för honom skulle kunna ha utgjort tillräckligt skäl om de begärt ett byte i ett inledande skede av processen men inte kunde godtas som sådant skäl när de begärde bytet först sedan tingsrätten dömt i målet. I NJA 2004 s. 639 tillät HD byte av försvarare för en sjuksköterska som av tingsrätten dömts till villkorlig dom för att i sin tjänsteutövning ha vållat ett litet barns död. Hon åberopade att det brast i hennes förtroende för den försvarare hon hade och hon kritiserade hans sätt att företräda henne. Vidare ingav hon ett läkarintyg till stöd för att det förelåg en risk att hennes psykiska tillstånd skulle försämrans inför rättegången i hovrätten. HD angav som skäl för sitt beslut att målet var av mycket speciellt slag och rymde åtskilliga

frågeställningar bl.a. av medicinskt slag och att det därför var av största vikt med ett förtroendefullt samarbete mellan klient och försvarare. HD tog hänsyn också till den tilltalades hälsotillstånd.

Som påpekas i NJA 1995 s. 75 är av naturliga skäl utrymmet för att tillåta försvararbyte normalt mindre i fall där till försvarare förordnats den som den tilltalade själv har föreslagit, åtminstone när det inte påvisas någon åtgärd eller underlåtenhet av försvararen som varit ägnad att minska den tilltalades förtroende. När byte till en annan av den tilltalade föreslagen försvarare redan skett fick enligt vad HD uttalade än högre krav ställas för att skäl till byte ska anses föreligga. Synsättet att högre krav ställs i den situationen framgår numera direkt av kravet på synnerliga skäl i andra stycket andra meningen. I regel får också sannolikheten anses vara mindre att den tilltalades önskemål om ett nytt byte verkligen bottenar i ett bristande förtroende för försvararen. Trots att stor vikt måste fästas vid att den tilltalade får den försvarare han önskar kan som HD påpekade hänsynen till den tilltalades önskemål inte få drivas så långt att konsekvenserna blir orimliga. Hänsyn måste enligt HD tas även till andra berättigade intressen, särskilt det allmännas intresse av att straffrättskipningen försiggår på ett tillfredställande sätt, bl.a. så att brottmål, i synnerhet där någon är häktad, blir skyndsamt handlagda. I RH 1984:17 fick en för mord misstänkt person som inte behärskade det svenska språket avslag på en begäran om försvararbyte när denna endast grundades på att han ville kunna tala med försvararen utan anlitande av tolk (jfr SvJT 2003 s. 589).

Om samme försvarare har förordnats för flera misstänkta och dessa senare får motstridiga intressen, torde det alltid vara skäl att byta försvarare och kanske inte bara för någon eller några av de tilltalade utan för alla, eftersom den tidigare förordnade i många fall inte torde kunna biträda någon på ett obundet sätt (se om detta NJA 1989 s. 540 och NJA 1990 s. 156). Se även TSA 1979 s. 22 samt Advokaten år 2002, nr 4.

Fråga om byte av offentlig försvarare har ansetts inte kunna komma under bedömande sedan förundersökningen avslutats med beslut att åtal inte ska väckas (se NJA 1980 s. 261; jfr NJA 2008 s. 557).

Som framhållits vid 3 § ankommer det i första hand på den misstänkte att själv utse en försvarare. Om den misstänkte gjort detta, ska enligt 3 a § tredje stycket rätten inte förordna någon offentlig försvarare vid sidan av den private försvararen. I överensstämmelse med detta gäller enligt den nu behandlade paragrafen att, om den misstänkte – sedan offentlig försvarare förordnats – själv utser en privat försvarare, förordnandet av den offentlige försvararen i regel ska återkallas. En förutsättning är dock att rätten kan godkänna den av den misstänkte utsedde personen som försvarare. Den offentlige försvararens förordnande ska inte heller återkallas, om detta skulle medföra synnerlig olägenhet, t.ex. uppskov med målet (se NJA II 1943 s. 285). JO har dock uttalat (JO 1980/81 s. 58) att det är givet att uppskov med en utsatt huvudförhandling ofta förorsakar visst merarbete men att olägenheter av detta ganska vanliga slag inte torde kunna anses innefatta synnerlig olägenhet enligt det nu behandlade lagrummet. För att detta lagrum ska vara tillämpligt fordras – enligt JO – avsevärt mera, t.ex. att fråga om försvararbyte kommer upp under pågående huvudförhandling eller så nära inpå denna att det är för sent att avstyra att kallade personer inställer sig.

Departementschefen uttalade i prop. 1983/84:23 s. 22 att det som regel inte finns tillräckliga skäl att förordna en av den misstänkte utsedd försvarare till offentlig sådan när den misstänkte utsett den private försvararen efter det att en offentlig försvarare förordnats (jfr kommentaren till 3 a §). I NJA 1975 s. 332, där en offentlig försvarare ersatts av en privat sådan, ansågs dock den nye försvararen kunna förordnas med hänsyn till att han under avsevärd tid efter entledigandet av den tidigare offentlige försvararen hade biträtt den misstänkte som privat försvarare.

Frågor om möjligheterna till särskilt överklagande av ett beslut som rör offentlig försvarare behandlas i kommentarerna till 49 kap. 5 § och 54 kap. 4 §. Som där anges har JK tillerkänts en omfattande rätt att överklaga och detta såväl till förmån som till nackdel för den tilltalade. En målsägande har ingen rätt att överklaga ett beslut som rör val av offentlig försvarare (se NJA 1994 s. 126).

Uppdraget att vara offentlig försvarare är av personlig natur. I tredje stycket föreskrivs därför att försvararen inte utan rättens tillstånd får sätta någon annan i sitt ställe (se t.ex. TSA 1975 s. 111 om att en offentlig försvarare som har hinder för inställelse vid en förhandling måste anmäla detta till rätten. Enligt Processlagberedningen (NJA II 1943 s. 285) bör ett tillstånd till substitution inte vara generellt utan avse viss person som rätten godkänner som försvarare. Ett tillstånd att få sätta annan i sitt ställe kan ges antingen i samband med förordnandet eller också med anledning av en senare framställd begäran. Även den som anlitas som substitut ska fylla de allmänna kvalifikationerna enligt 5 § (se 1949 års kommentar s. 269). I NJA 1967 s. 385 fick en offentlig försvarare ersättning för uppsättande och ingivande av ett överklagande trots att detta arbete – utan att substitutionsrätt förelegat – utförts av en annan person. Av betydelse var härvid att det rädde stor tidsnöd för försvararen (jfr RH 1989:81 och RH 1997:58). Avgörandena synes av vissa offentliga försvarare ha tagits till intäkt för att utan rättens hörande ofta låta dem underställa, biträdande jurister fullgöra delar av uppdraget, t.ex. att närvara vid förundersökningsförhör, med ersättningsrätt för den offentlige försvararen. Redan i ett gammalt avgörande av Advokatsamfundets disciplinnämnd, redovisat i TSA 1975 s. 110, förklarades dock att uppgiften att närvara vid ett sådant förhör är en sådan uppgift som den offentlige försvararen inte utan vägande skäl kan anförtro annan (se om detta även Niklasson i Advokaten år 2009, nr 6 s. 32 och nr 7 s. 36, men till detta även Nilsson i samma tidskrift nr 7 s. 32).

1.3.2 Krav på offentlig försvarare under häktningsjour

Advokat med två års yrkeserfarenhet som offentlig försvarare.

Förordnande

Se 1.3.1.

1.3.3 Krav på offentlig försvarare under kvällsberedskap

- Listor framtagna av advokatsamfundet.

I anledning av införd kvällsberedskap upphör tidigare beslutad Ungdomsjourslista.

1.3.4 Krav på målsägandebiträde

- Advokat eller har varit domare, advokat eller åklagare.
- Biträdande jurist på advokatbyrå.
- Jur.kand eller juristexamen

Förordnande

Ett målsägandebiträde förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Till målsägandebiträde ska förordnas advokat, en biträdande jurist på en advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning. Endast den som på grund av sina kunskaper och

erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Om målsäganden föreslagit någon som är behörig, ska denne förordnas om det inte finns särskilda skäl mot det.

Målsägandebiträdet ska entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

Ett byte av målsägandebiträde får beslutas av rätten, om det finns särskilda skäl. Om ett målsägandebiträde har bytts ut en gång, får ett nytt byte ske bara om det finns synnerliga skäl. Ett målsägandebiträde får inte utan rättens tillstånd sätta någon annan i sitt ställe.

I övrigt tillämpas i fråga om målsägandebiträde rättegångsbalkens regler om rättegångsbiträde.

En fråga om att förordna ett målsägandebiträde tas upp när målsäganden begär det eller när frågan av någon annan anledning blir aktuell. En målsägande ska i förundersökningsskedet underrättas om möjligheten att få ett målsägandebiträde. Detta ska enligt 13 a § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) ske så snart som möjligt. Informationskyldigheten gäller även när omständigheter som kan ge rätt till ett målsägandebiträde framkommer i ett senare skede av förundersökningen.

En begäran om målsägandebiträde kan ske formlöst, t.ex. per telefon. Beslut om förordnande av målsägandebiträde fattas av den domstol som prövar åtalet, se 7 §.

Undersökningsledaren (normalt åklagaren) ska göra anmälan till rätten om en målsägande begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde, se 23 kap. 5 §

rättegångsbalken. En begäran om ett målsägandebitråde ska omgående vidarebefordras till rätten. Åklagare kan alltså inte avvakta med att vidarebefordra en begäran om att få ett målsägandebitråde med hänvisning till att utredningen är i ett tidigt skede (se beslut av JO den 15 oktober 2003 i ärende 4547-2002). Däremot kan åklagaren bifoga sina synpunkter i frågan om ett biträde bör förordnas. Om förundersökningen avser ett brott enligt 6 kap. brottsbalken ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett målsägandebitråde (se prop. 2017/18:177).

Ett grundläggande krav på den som ska förordnas som målsägandebitråde är att han eller hon är advokat eller biträdande jurist på en advokatbyrå, men även andra personer som har en juristexamen eller motsvarande äldre examen kan förordnas. För såväl advokater som andra jurister gäller att han eller hon på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt ska vara särskilt lämplig för uppdraget.

Det är domstolens ansvar att säkerställa att den som förordnas till målsägandebitråde i ett visst fall har rätt kvalifikationer för uppdraget.

Ett målsägandebitråde måste ha goda kunskaper om de regler som gäller under förundersökning och rättegång i brottmål. För att kunna ta till vara målsägandens intressen på rätt sätt i samband med förhör m.m. krävs också att biträdet har goda kunskaper i straffrätt. Också uppgiften att föra målsägandens talan i skadeståndsdelen kräver god juridisk kompetens.

Advokater anses som huvudregel uppfylla det kravet. För jurister som saknar advokattitel prövar domstolen den enskilde juristens kompetens. Biträdande jurister på advokatbyråer uppfyller i många fall kraven, om de har viss yrkeslivserfarenhet. Kravet på erfarenhet kan också vara uppfyllt

om den biträdande juristen är notariemeriterad eller har arbetat på advokatbyrå under mer än en begränsad tid.

Det är normalt inte lämpligt att nyutexaminerade jurister eller biträdande jurister som precis har börjat på en advokatbyrå direkt efter sin juristexamen förordnas som målsägandebiträden. Ett uppdrag som målsägandebiträde kan emellertid skilja sig åt beträffande komplexitet och grad av känslighet. En bedömning av erfarenheterna och kunskaperna är tillräckliga måste därför göras i det enskilda fallet. Ett tillänt biträdes erfarenheter kan vara tillräckliga för mindre känsliga uppdrag, men otillräckliga för mer känsliga ärenden som t.ex. mål om sexualbrott och våld i nära relationer. Mål där barn är målsägande kan kräva särskild kompetens. Erfarenheter och kunskaper om barns rättigheter och behov samt hur man kommunicerar med barn och unga på deras nivå kan behöva vägas in i lämplighetsbedömningen.

Kravet på att den som förordnas till målsägandebiträde även i övrigt ska vara särskilt lämplig för uppdraget innebär att hänsyn ska tas till även andra relevanta omständigheter än kunskaper och erfarenheter. En person som tidigare har uppvisat dåligt omdöme eller olämpligt beteende på ett sådant sätt att rätten bedömer honom eller henne olämplig för uppdraget ska inte förordnas även om personens kunskaper och erfarenheter i och för sig är sådana som krävs för uppdraget.

Om en målsägande har önskat en viss jurist som målsägandebiträde är utgångspunkten att den föreslagna personen ska förordnas, om lämplighetskravet är uppfyllt och det inte finns några särskilda skäl mot det. Ett sådant skäl kan vara att det föreslagna biträdet med hänsyn till sitt förhållande till saken eller annan part inte bör förordnas. Ett annat särskilt skäl kan vara om frågan uppstår i högre rätt och ett målsägandebiträde har varit förordnat i lägre rätt. Av effektivitets- och kostnadsskäl bör enligt förarbetena som utgångspunkt samma person

förordnas i den högre rätten, oavsett om målsäganden har önskemål om att en annan lämplig person ska förordnas (se prop. 2017/18 s. 49).

Byte och substitution

Sedan den 1 juli 2018 framgår förutsättningarna för byte av målsägandebitråde direkt av paragrafen i stället för som tidigare genom en hänvisning till rättshjälpslagen. Byte av biträde får endast ske efter särskilt tillstånd och det krävs synnerliga skäl om byte har ägt rum tidigare. Vad som sägs om rätten till byte av rättshjälpsbiträde enligt i kommentaren till 26 § rättshjälpslagen har sannolikt fortfarande en viss betydelse.

Högsta domstolen har i ett fall från 1994 behandlat frågan om byte av målsägandebitråde (NJA 1994 s. 596). Målsäganden i ett mål som rörde ansvar för grov våldtäkt m.m. ville byta biträde med hänvisning till att hon saknade förtroende för det biträde som förordnats och att hon i ett annat sammanhang biträtts av den advokat hon nu föreslog.

Målsäganden, som endast var 15 år gammal, uppgav vidare att hon inte vågade anförtro sitt målsägandebitråde information av personlig och känslig natur eftersom hon upplevt att biträdet inte trodde på henne.

Högsta domstolen biföll begäran om byte och anförde att det i mål om brottslighet av det slag som var aktuellt i målet är angeläget att det råder ett förtroendefullt förhållande mellan målsäganden och biträdet. Detta blir särskilt betydelsefullt om målsäganden, som i rättsfallet, är underårig och har en bräcklig psykisk hälsa. Med hänsyn till att målsäganden uppgav att hon saknade förtroende för sitt målsägandebitråde och inte fritt kunde anförtro sig åt denna ansågs särskilda skäl för byte finnas.

Bestämmelsen om byte av biträde har en något annorlunda lydelse i den nya rättshjälpslagen än den Högsta domstolen tillämpade.

Förutsättningarna för byte p.g.a. bristande förtroende för biträdet har skärpts något, särskilt när orsakerna till problemen kan sökas hos den

rättssökande, se kommentaren till 26 § rättshjälpslagen. I ett fall som det här refererade torde emellertid utgången ha blivit densamma vid en tillämpning av den nya bestämmelsen.

Sedan den 1 juli 2018 gäller begränsade möjligheter för ett målsägandebiträde att sätta någon annan i sitt ställe genom s.k. substitution. Substitution får ske endast om rätten har lämnat tillstånd till det. Ett sådant tillstånd kan enligt förarbetena inte vara generellt utan måste avse en viss person (prop. 2017/18:86, s, 50). Om målsägandebiträdet får förhinder ska biträdet underrätta domstolen om det så snart som möjligt och samtidigt ange vem han eller hon vill sätta i sitt ställe. Ersättaren måste också vara advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller jur kand eller juristexamen.

1.3.5 Krav på målsägandebiträde under häktningsjour

- Advokat med yrkeserfarenhet som målsägandebiträde
- Biträdande jurist på advokatbyrå med yrkeserfarenhet som målsägandebiträde. Det krävs dock att den biträdande juristen är notariemeriterad.

1.3.6 Krav på särskild företrädare för barn

- Advokat
- Biträdande jurist på advokatbyrå
- Jur. kand eller juristexamen

Förordnande

Till särskild företrädare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas. Endast den får förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget.

De formella kraven för att kunna förordnas som särskild företrädare för barn är desamma som för rättshjälpsbiträden, målsägandebiträden och offentliga biträden. Därutöver ställs krav på särskild lämplighet när det gäller de personliga egenskaper som en sådan person bör besitta. Det måste ställas stora krav på förmågan att sätta sig in i barnets situation, att kommunicera med barnet och att vinna dess förtroende. Kraven gäller vidare förmågan att hantera känsliga situationer som kan innefatta komplexa intressekonflikter. Den som utses bör ha stor integritet, kunna vinna förtroende både hos personal på daghem och skola, tjänstemännen inom socialtjänsten, och – i möjligaste mån – hos vårdnadshavarna. I förarbetena betonas att den särskilda företrädaren måste stå fri i förhållande till polis- och åklagarmyndigheterna men också i förhållande till en vårdnadshavare som inte berörs av misstankarna om brott (prop. 1998/99:133 s. 45). Detta underströks av Svea hovrätt i fallet RH 2004:29. Tingsrätten hade förordnat en person att vara särskild företrädare som samtidigt var den ene vårdnadshavarens målsägandebiträde. Hovrätten ansåg att detta var olämpligt och entledigade personen som särskild företrädare. Hovrätten uttalade samtidigt att det inte heller var lämpligt att förordna en särskild företrädare på rekommendation av vårdnadshavarens ombud.

Den som förordnas ska vidare ha erfarenheter av förundersökning och rättegång i brottmål. Företrädesvis bör personer som har erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde i ärenden av liknande karaktär och som har utfört de uppdragen på ett tillfredsställande sätt anlitas för uppdrag som särskild företrädare. Den erfarenhet som krävs innebär att det i de

allra flesta fallen kommer att vara advokater som utses till särskild företrädare.

I 2 § förordningen (1999:998) om särskild företrädare för barn anges vem som ska anses vara biträdande jurist på en advokatbyrå. Vid tillämpning av lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och denna förordning anses som biträdande jurist på en advokatbyrå den som har avlagt de kunskapsprov som har föreskrivits för behörighet till domarämbetet och har antecknats i ett register hos Sveriges advokatsamfund som anställd som biträde på byrån.

1.3.7 Krav på rättshjälpsbiträde

- Advokat
- Biträdande jurist på advokatbyrå
- Annan lämplig som har ansvarsförsäkring

Förordnande

Till rättshjälpsbiträde får förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, ska denne förordnas, om det inte finns särskilda skäl mot det. Ett biträde får entledigas om det finns skäl till det.

Den som förordnas som rättshjälpsbiträde ska vara lämplig för uppdraget. I bestämmelsen nämns uttryckligen advokater och biträdande jurister på advokatbyråer. Kravet på lämplighet gäller även för dem, (prop. 1996/97:9 s. 216) även om det torde vara mindre aktuellt att komma till slutsatsen att den som är advokat inte är lämplig för uppdraget. En tänkbar situation är dock att advokaten och domstolen

har delade meningar om det lämpliga i att han eller hon åtar sig ett visst uppdrag som rättshjälpsbiträde med hänsyn till tidigare uppdrag eller andra förhållanden som är att hänföra till den aktuella angelägenheten eller den rättssökande. Även när det gäller biträdande jurister på advokatbyrå är det sannolikt ovanligt att lämplighetsprövningen utfaller negativt med tanke på det ansvar en advokat har för sina biträdande juristers arbete. Även i dessa fall kan dock bestämmelsen komma till användning, exempelvis om den biträdande juristen är oerfaren och det rör sig om ett komplicerat ärende.

I 3 § rättshjälpsförordningen anges vem som ska anses som biträdande jurist.

Några formella behörighetskrav i övrigt på dem som kan förordnas som rättshjälpsbiträde finns inte. I prop. 1996/97:9 s. 156 poängteras att en verklig prövning av kvalifikationerna ska göras. Som huvudregel gäller att den som förordnas ska ha en juristexamen. För att en person som inte har en sådan examen ska komma i fråga som biträde krävs att han eller hon har stora kunskaper på ett särskilt område och att detta kan medverka till att angelägenheten behandlas på ett bättre och mer effektivt sätt än annars. Den som förordnas som rättshjälpsbiträde ska vidare som regel ha en gällande ansvarsförsäkring.

För jurister som driver egen verksamhet har en relativt fast praxis utbildats hos Rättshjälpsmyndigheten när det gäller lämplighetsprövningen. Juristen lämnar med den aktuella rättshjälpsansökan in de handlingar om sina meriter han eller hon vill åberopa, och förordnas i allmänhet, om angelägenheten är av enkel beskaffenhet. Nästa gång personen i fråga är aktuell kontrolleras hur han eller hon har skött det föregående uppdraget. Om det andra och ytterligare uppdrag sköts väl kan förordnanden i mer komplicerade ärenden komma i fråga. Ett föreslaget biträde med bristande processuell erfarenhet förordnades inte som rättshjälpsbiträde i RN 240/2000.

Praxis avseende 1972 års rättshjälpslag är vägledande även för den nuvarande bestämmelsen. Även enligt regeln i den nuvarande rättshjälpslagen gäller att en person som är försatt i konkurs inte kan anses uppfylla lämplighetskravet (se BN 864/82). Det tilltänkta rättshjälpsbitrådets anställning har haft betydelse i flera avgöranden av Besvärsnämnden. Bankjurister ansågs inte böra förordnas i en angelägenhet rörande bl.a. äktenskapsskillnad, med hänsyn till uttalanden av Bankinspektionen att bankjurister inte bör åta sig uppdrag att föra talan i domstol utanför området för bankernas traditionella verksamhet (BN 135/82 m.fl.). Fast statlig anställning har däremot inte ansetts utgöra något hinder för förordnande som rättshjälpsbiträde (BN 886/79 m.fl.).

Den som vill förordnas som rättshjälpsbiträde har bevisbördan för att han eller hon uppfyller lämplighetskraven.

Den person som den rättssökande föreslår och som uppfyller lämplighetskraven bör som regel förordnas. En bedömning måste dock göras av om det finns särskilda skäl mot det.

Sedan 1 januari 2010 krävs inte särskilda skäl för att förordna ett rättshjälpsbiträde som det skulle medföra avsevärt ökade kostnader att anlita p.g.a. att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. För de fallen finns nu särskilda regler om ersättningen, se 27 och 29 §§.

I ett faderskapsmål där barnet företräddes av både socialnämnden och modern, förordnades två biträden när ställföreträdarna hade skilda uppfattningar i saken (NJA 1998 s. 128).

Omständigheten att flera personer i en tvist har samma intressen har inte ansetts innebära att de måste välja samma biträde (BN 317/82).

Entledigande

Ett biträde entledigas om det finns skäl till det. Ett entledigande enligt denna bestämmelse torde sällan komma i fråga. Rättshjälpen kan nämligen enligt den nya rättshjälpslagens konstruktion inte bestå utan att ett biträde är förordnat, med undantag för de fall rättshjälp har beviljats enligt 21 §. Om rättshjälpen inte ska upphöra blir det fråga om byte av biträde enligt andra stycket.

Byte och substitution

Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl.

Ett biträde får sätta en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution) om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna. I övrigt får substitution endast ske efter särskilt tillstånd.

Om tillräckliga skäl för byte inte finns enligt andra stycket, är alternativet att entlediga biträdet och låta rättshjälpen upphöra. Ett rättshjälpsbiträde har utan fullmakt ingen behörighet att vidta åtgärder för rättshjälpsstagarens räkning.

Byte av biträde kräver ett särskilt tillstånd av domstol eller av Rättshjälpsmyndigheten, se 39 §. Ett sådant tillstånd kräver att det finns särskilda skäl. De fall där rättshjälpsbiträdet inte kan fullgöra sitt uppdrag p.g.a. sjukdom eller andra omständigheter som kan hänföras till dennes

personliga förhållanden vållar knappast några problem i praktiken. När sådana omständigheter är för handen torde särskilda skäl utan vidare anses finnas (se NJA 1981 s. 905). Särskilda skäl att medge byte kan också vara att den rättssökande under ärendets gång flyttar till en annan ort. I ett sådant fall, där den aktuella angelägenheten krävde täta kontakter mellan biträde och klient, medgavs byte av biträde med tillämpning av motsvarande bestämmelse i 1972 års rättshjälpslag (se BN 561/82). Byte medgavs också när det visade sig att de krav rättshjälpstagaren skulle ställa riktade sig mot kommunen, och biträdet var bekant med så gott som alla i chefsställning inom kommunen (BN 522/82). Om det framkommer att biträdet är jävigt ska byte givetvis medges (se Hovrättens för övre Norrland beslut den 15 augusti 2001 i mål Ö 133-01).

Situationer som vållar avsevärda problem i praktiken är de fall där biträdesbyte begärs för att det har uppstått djupgående motsättningar mellan biträdet och den rättssökande. Att sådana motsättningar har uppstått är inte alltid tillräckligt för att ett byte ska medges. Orsaken till motsättningarna måste beaktas. Har de uppstått genom den rättssökandes agerande kan det utgöra skäl för att inte medge byte.

Bestämmelsen om byte i den nuvarande rättshjälpslagen bygger på motsvarande bestämmelse i 1972 års lag. Avsikten med nuvarande bestämmelse var dock att något skärpa förutsättningarna för byte av biträde även i de fall där byte inte tidigare har skett (prop. 1996/97:9 s. 156). Tidigare praxis kan därför inte utan vidare läggas till grund för tolkningen av den nuvarande bestämmelsen. De omständigheter som enligt äldre praxis bör beaktas torde dock fortfarande vara aktuella att fästa avseende vid. Man bör således beakta om ärendet rör förhållanden som rör den rättssökande rent personligen och där det är särskilt angeläget att ett förtroendefullt förhållande råder mellan huvudmannen och biträdet. I fallet NJA 1984 s. 331 beviljades ett biträdesbyte i ett mål som rörde umgängesrätt med barn med hänvisning till sådana omständigheter och till de djupgående motsättningar som fanns.

Vid prövningen av om ett byte av biträde ska tillåtas ska också beaktas den tid biträdet dittills har lagt ned i ärendet och den tid den fortsatta handläggningen kan förväntas ta (RH 128:83). Mot detta får ställas att tidsåtgången kan tänkas bli längre om det finns motsättningar mellan biträde och huvudman.

Den som begär ett biträdesbyte måste visa att det finns skäl för ett byte. Det är inte tillräckligt med allmänna uttalanden om att det finns motsättningar eller att biträdet inte driver saken tillräckligt energiskt eller intresserat (ARS 429).

En ändring i den nuvarande lagen i förhållande till motsvarande bestämmelse i 1972 års lag är att det krävs synnerliga skäl för att ett biträdesbyte ska medges när ett byte redan har skett. Kravet på synnerliga skäl innebär att det för att ett ytterligare byte ska medges måste vara närmast omöjligt för biträdet att fullgöra sin uppgift. Det kan vara fråga om att biträdet insjuknat, att en jävsituation har uppstått eller att mycket djupgående motsättningar har uppstått mellan den rättssökande och biträdet, och som den rättssökande inte kan lastas för. En helhetsbedömning av situationen ska göras där både de motsättningar som finns och orsakerna till dessa beaktas. Skälen mot ett byte väger tyngre ju mer kostnaderna ökar (prop. 1996/97:9 s. 57).

I situationer där det första bytet har skett av skäl som över huvud taget inte har haft med den rättssökande att göra bör, enligt vår mening, kravet på synnerliga skäl tillämpas mindre restriktivt än annars. Det kan exempelvis röra sig om situationer där det ursprungligen förordnande biträdet insjuknar eller frånträder uppdraget p.g.a. en intressekonflikt. Det är inte rimligt att sådana förhållanden får negativa konsekvenser för en enskild som av en eller annan anledning begär att det nya biträdet ska entledigas och ett annat förordnas.

När entledigande p.g.a. motsättningar har vägrats åligger det biträdet att fortsätta uppdraget och bevaka huvudmannens intressen (NJA 1990 s. 264, se också NJA 1982 s. 685 I). När byte har medgetts har det ansetts åligga den beslutande myndigheten att se till att ett nytt biträde förordnas (NJA 1981 s. 905). Kan inte det biträde förordnas som rättshjälpsstagaren föreslår, får ett annat biträde förordnas. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i ett fall där hovrätten beslutat att rättshjälpen skulle upphöra då den rättssökande ville byta biträde men inte föreslagit någon (beslut den 14 juli 2010 i mål nr Ö 1535-10).

Bestämmelsen om substitution har samma innebörd som motsvarande bestämmelse i 1972 års rättshjälpslag. Den som sätter annan i sitt ställe upphör inte att vara rättshjälpsbiträde åt den rättssökande. Substitution är avsedd att användas vid kortare förhinder, t.ex. under en kortare tids sjukdom. När det är fråga om mera långvariga eller permanenta förhinder ska biträdesbyte ske. Utseende av ett platsombud är ett typexempel på substitution.

Om biträdet har beslutat om substitution ska det framgå av kostnadsräkningen (se 20 § sista stycket rättshjälpsförordningen). För det fall biträdet bedömer att substitutionen skulle medföra en beaktansvärd ökning av kostnaderna ska ett särskilt tillstånd begäras av rätten, eller av Rättshjälpsmyndigheten, om angelägenheten inte behandlas vid domstol.

Den som genom substitution har satts i det ordinarie bitrådets ställe har av Göta hovrätt (en ledamot var skiljaktig) ansetts ha en självständig rätt till ersättning enligt 22 § i 1972 års lag (RH 1989:60). Högsta domstolen har emellertid i några beslut som rörde offentlig försvarare slagit fast att den som anlitats som substitut inte har någon självständig rätt till ersättning (NJA 2005 s. 137). Det fanns enligt Högsta domstolen däremot inga hinder mot att fördela ersättningen mellan den offentlige försvararen och den som anlitats som substitut efter viss

fördelningsgrund, men fördelningen fick inte inverka på den totala ersättningens storlek

1.3.8 Krav på offentligt biträde

- Advokat.
- Biträdande jurist på advokatbyrå.
- Jur.kand./jurist eller annan som visat sin lämplighet för dessa typer av uppdrag.

Förordnande, byte och substitution

Bestämmelserna i 26–29 §§ rättshjälpslagen (1996:1619) om förordnande och byte av rättshjälpsbiträde och om ersättning till rättshjälpsbiträde skall tillämpas i fråga om offentligt biträde

1.3.9 Medlare i dispositiva mål

Bedömningen av om någon ska bli uppsatt på denna lista görs av lagmannen i samråd med tingsrättens domare.

- Advokat.
- Biträdande jurist på advokatbyrå. Det krävs dock att den biträdande juristen är notariemeriterad eller har varit anställd vid advokatbyrå under minst tolv månader.

1.3.10 God man enligt föräldrabalken/äktenskapsbalken, rättegångsbiträde, bodelningsförrättare, boutredningsman/skiftesman samt god man enligt samäganderättslagen

- Advokat.
- Biträdande jurist på advokatbyrå.
- Övriga jur. kand. som visat sin lämplighet för dessa typer av uppdrag.

1.3.12 Medlare enligt föräldrabalken

Bedömningen av om någon ska bli uppsatt på denna lista görs av lagmannen i samråd med tingsrättens domare.

1.4 Den praktiska hanteringen av listorna

Uppdragslistorna hanteras i ett av tingsrättens dataprogram.

Uppdragen fördelas jämnt och varje uppdrag när listorna används, dvs. när huvudmannen godtar att rätten förordnar från listan, ger juristen en markering, ”en pinne”. En pinne ges också för den jurist som tackar nej samt även när tingsrätten inte får något svar.

Varje handläggare har ansvar för att se till att en pinne markeras i enlighet med vad som anges ovan.

Administrativa enheten har tillsyn över listorna vad gäller kontroll av besökskontor, postadress, telefonnummer och e-postadresser.

Uppdragslistan är en offentlig handling men gallras årligen.

Riktlinjerna revideras vid behov och minst en gång per år.